

Цепкало Т.О. Астральна символіка в драматургії М.Куліша // Вісник Луганського національного університету ім.Т.Шевченка / Ред. В.С.Курило. – Луганськ: Видавництво ДЗ «Луганський національний університет ім. Т.Шевченка», 2012. – Філологічні науки; № 12 (247), Ч. II.– С.101-106.

Т.О. Цепкало

АСТРАЛЬНА СИМВОЛІКА В ДРАМАТУРГІЇ М. КУЛІША

У статті досліджуються особливості реалізації астральних символів у драматичних творах Миколи Куліша. Детально розглядаються онтологічні закономірності функціонування у драматургії митця міфологем сонця, місяця та зірок та їх значення для творення авторської картини світу. Розглядається творчість драматурга у міфологічному руслі. Окрема увага звертається на творення власної міфології та її вплив на відтворення основної концепції твору.

Ключові слова: *астральні символи, міфологема, образи сонця, місяця та зірок.*

The article deals with the features of astral symbols realization in Mykola Kulish' dramatic works. The ontological sides of functioning of mythologems of the sun, the moon and stars in creator's dramaturgy and their influence on author's picture of the world are studied in details. The dramatist's creative work is studied in the view of mythology. Special attention is paid to the creation of author's own mythology and its influence on the composition's main conception.

Key words: *astral symbols, mythologem, images of the sun, the moon and stars*

Дослідження літературних явищ та творчої індивідуальності письменника завдяки міфоаналізу дає можливість повноцінно розкрити сутність авторського світогляду, феномен його творчої манери. Це здійснюється за допомогою звернення до традиційних міфологічних сюжетів та образів, які становлять основу міфопоетичної творчості митця.

Розуміння міфологічної дійсності твору відбувається за рахунок загальноприйнятих для певного народу уявлень, що формувались протягом кількох тисячоліть і мають дохристиянське походження, проте не втратили своєї функціональності та актуальності на сучасному етапі розвитку літератури й культури.

Грунтовного дослідження міфотворчості Миколи Куліша у сучасному літературознавстві наразі ще немає, проте зустрічаються поодинокі спроби міфоаналізу його драматургії. Зокрема, Є. Гай досліджувала контамінацію християнського та радянського міфів у

«селянській трилогії» М. Куліша, В. Школа аналізувала міфологему «нвої людини» в його творах, а І. Кремінська – міфологему дитини в драмі «Маклена Граса». І. Лисенко розглядала образ будинку в п'єсах драматурга, міфологему простору в «Патетичній сонаті», топос «вулиці» в драматургії останнього періоду творчості митця. Архетипну символіку демонічних підтекстів у ранніх комедіях М. Куліша («Отак загинув Гуска», «Хулій Хурина») вивчав М.Р. Стех.

Астрально-космічні символи у творчості українського письменства мають міфологічне походження й відображають праслов'янські космологічні уявлення, розкриваючи широкі можливості для вивчення міфотворчості митця та вивчення авторської індивідуальності. Відсутність досліджень астральної символіки в драматургії Миколи Куліша та важливість міфоаналізу для висвітлення авторського світосприйняття зумовлюють актуальність нашої статті.

Мета цієї розвідки полягає у виявленні та окресленні концептуальних основ міфомислення Миколи Куліша, інтерпретації астральних образів у руслі міфологічного символу та з'ясуванні їх ролі у становленні авторського світобачення.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки завдань: з'ясувати особливості реалізації та трансформації астральних символів у драматичних творах М. Куліша, дослідити їх вплив на формування індивідуально-авторського світорозуміння.

Особливості драматичного твору зумовлюють передачу авторського світобачення через діалоги та висловлювання персонажів, їх ставлення до навколишньої дійсності. Саме тому астральні символи в драматургії М. Куліша тісно пов'язані із народними уявленнями та віруваннями й мають здебільшого традиційний характер.

Астральна тріада у прадавніх слов'ян зображувалась у подоби живих істот, котрі тісно взаємодіють між собою. Персоніфікація сонця, місяця і зірок – важливий елемент авторського міфотворення та яскравий приклад відображення етноментальних поглядів і народних традицій.

У п'єсі «Народний Малахій» місяць, постаючи в образі батька, набуває антропоморфних рис, наділяється людськими якостями: «(...) це ж батько наш, місяць отой, чує душенька – втече він, поко-о-титься, загине в доро-о-зі...» [2, с.103]. Персоніфікація місяця у цьому творі відповідає давньослов'янським світоглядним засадам, коли всі «небесні світила вшановувалися, іноді як родина: сонце – жінка, місяць – чоловік, зорі – діти» [3, с.42]. Таке трактування астральних образів часто зустрічається і в колядках. А визначення, що місяць покотиться, вказує на його подібність до колеса, образ котрого тісно пов'язаний із солярним та місячним культом.

Уособлення денного світила як основної риси давньоукраїнської міфології притаманне і творчій манері М. Куліша. Так, у творі «Народний Малахій» у репліці головного героя зустрічаємо: «(...) де дзвонить у розгонах сонце і гудуть золоті бджілки...» [2, с.182].

Метафора «дзвонить сонце» передає значення пекучого сонячного проміння, що, як і звук від дзвону, проникає в усі усюди, а означення бджілок золотим кольором підсилює це значення, оскільки «золото – символ Сонця, величі, багатства, життєдайності, безсмертя, мудрості» [1, с.202]. В такій же інтерпретації постає сонце і в п'єсі «Маклена Граса»: «Ранок – як банк, сонце – як золотий долар...» [2, с.195], що не тільки вказує на символіку достатку, а й підкреслює жадібність та прагнення збагатитися польського пана Зброжека, з вуст котрого звучать ці слова.

Однак у цьому ж творі денне світило постає і як символ чистоти, ніжності, краси, що є світоглядною константою для слов'янських народів. Так, у піснях, голосіннях та замовляннях закликають сонце й просять його «визирнути, освітити і обігріти землю, подарувати красу (тобто осяяти світлом і очистити лице)» [3, с.51]. У драмі «Маклена Граса» Анеля переповідає матері слова освідчення Владека Зарембського, котрий мріє саме про таку ніжну і чисту дівчину, як вона: «Варшавські панянки, – каже, виресли під сьйвом електрики, ви ж, – каже, – панно Анелю, під нашим польським сонцем!..» [2, с. 190]. Також у цих словах осуджується заміна сонячного світла електричним і підкреслюється значущість сонця для людини.

Іронічний докір за нівелювання ролі денного та нічного світил за допомогою електрики зустрічаємо і в п'єсі «Народний Малахій»: «Завтра там, де б'ють пороги, вже не місяць зійде. Завтра зійдуть електричні, можна сказати, сонця і засяють на весь степ козачий, на всю нашу Україну, аж до моря...» [2, с.173] або «Скоро вже місяць стане непотрібний – електрика ж!» [2, с.116]. Протиставлення штучного і природного світла у цьому творі служить засобом засудження прагнення нової влади зректися давніх традицій і вірувань, а також підкреслюють трагедію народу.

Сонце й зоря у цьому творі також асоціюються з утопічною надією людей на життя у справедливому суспільстві, котра була знівечена політичними катаклізмами, що постають в образі чорних гайворонів. Таке трактування соціальної ситуації в країні звучить з уст одного із хворих психлікарні: «Тож не встиг ще Бог світ сотворити, як вони небо вкрили і поклювали першу золоту зорю, із сонця решето зробили... Темно мені й холодно!.. (Сумно кричав на гайворонів один і звертався до Малахія). Реформуй сонце!» [2, с.146-147]. Реформа сонця, котру обіцяє зробити народний Малахій, символізує протест проти утопічної ідеології та духовне очищення особистості. Контраст світла й тіні в п'єсі має екзистенційний характер та виступає засобом відображення трагедії людини, що приносить себе у жертву заради світлого майбутнього всього народу.

У драмі «Патетична соната» М. Куліш продовжує тему очищення сонця, що у контексті реплік двох чистильників взуття символізує свободу: П е р ш и й (*навстріч Ступаєві*). Ой чистю, чистю, чистю, Вакса, як свобода!..

Д р у г и й.

Сонце, бачите, блищить, як –
То моя робота!.. [2, с.260]

У буквальному значенні чистильники просто рекламують свою роботу, але з підтексту випливає, що сонце, «очищене ваксою», випромінює блиск свободи. Герої п'єси мріють про позитивні зміни, своєрідне очищення від «старих» часів. Цей мотив є одним із провідних у цьому творі, оскільки герої «Патетичної сонати» прагнуть вивільнитися від обмежень утопічної ідеології та подолати власну дисгармонію духу, душевний хаос. Таким чином, автор створює власну світову модель, так званий метафізичний макрокосмос, в якому простежується тісний зв'язок людини із всесвітом.

Драматург приділив багато уваги і духовному світові людини, її справжньому внутрішньому «Я». Мікрокосм людини у творах М. Куліша має екзистенційний характер, що підкреслює внутрішню трагедію особистості, її страждання та біль: «Я повертаюсь до себе на горище. Мені неймовірно важко. Я не впізнаю речей. Все змінилося, померкло, посіріло. Навіть сонце на небі вже не сонце, а якийсь жовтогарячий пластир на рані. Скрізь запалення і біль» [с.257-258]. Тож, як бачимо, герой сприймає весь світ крізь призму болю, що підтверджує екзистенційне порівняння сонця із пластиром на рані. Проте таке порівняння вказує й на цілющу функцію денного світила – воно здатне загоїти рану.

У драмі «Патетична соната», композиційним стрижнем котрої є бетховенська симфонія, що супроводжує дію всього твору, астральні образи трансформувались у музику. Метаморфози, що відбуваються із небесними світилами, вдало передають душевне піднесення ліричного героя: «Мені здається, ще одна хвилинка, ще один дотик руки – і хвиля світло-ярливого пафосу досягне неба, задзвенить об зорі, і тоді небо – зоряний рояль, місяць – срібний ріг заграють вічну над землею патетичну симфонію. Мені неможливо ясно в очах, я бачу далекі зоряні простори, я ніби чую музику зір (...)» [2, с.251]. Процес становлення власного «Я» тут пов'язаний із архетипними образами неба, місяця, зірок, що перевтілилися в музичне полотно, набули звучання та метафоричної образності.

Сонячними акордами можна назвати звуки музичного твору, що його виконує Марина. Настільки звучання патетичної сонати впливає на людину, що виходить за межі її мікрокосмосу і перетікає в астрально-космічну площину: «Марина грає тую ж «Патетичну сонату», але сьогодні вже не зоряне *grave* я чую і не світло-ярливе *allegro molto e con brio*, а сонячно-квітчане *adagio cantabile*» [2, с.254]. Астральні означення музичних звуків передають ліричний настрій героя та вказують на його духовне піднесення. Така інтерпретація властивостей астральних образів в українській літературі зустрічається вперше, а тому можна говорити про індивідуально-авторське міфотворення М. Куліша та його здатність відчувати різноманітність і полівалентність онтологічної парадигми.

У руслі індивідуального міфотворення М. Куліш змальовує й образ щербатого місяця, що пов'язаний із християнською міфологією: «І тільки низько над обрієм висить блідий, пощерблений серп місяця – розп'ятий міфічний Христос» [2, с.252]. Розп'яття Христа – не що інше, як роздвоєність сумління героїв, з котрим вони не здатні боротися, прагнення очиститися від тягаря душевних страждань, що перетворюють життя на пекло. Образ щербатого блідого місяця підкреслює таку екзистенційну настроєвість персонажів, бо спадний місяць асоціюється із занепадом сил, байдужістю, хворобливістю тощо. Оскільки відомо, що Христос був розп'ятий на хресті, то, заглиблюючись у підтекст, відчувається алюзія на зв'язок нічного світила із хрестом як символу «небесного вогню, вічного життя» [3, с.566]. Таким чином, місяць із екзистенційного образу трансформується в світлий символ очищення, спасіння самотньої душі, надії на відродження вселюдської любові.

Отже, астральні символи у драматургії Миколи Куліша подаються у міфологічному руслі, відтворюють народні ціннісно-світоглядні засади та стають засобом для творення власної міфологічної моделі світу. Антропоморфні образи небесних світил у п'єсах драматурга мають екзистенційне забарвлення й відіграють важливу роль у відображенні концепції та ідеї твору.

У процесі дослідження виявлено ряд аспектів, що потребують подальшого вивчення: необхідно здійснити інтертекстуальне прочитання драматичних творів М.Куліша, дослідити реалізацію та трансформацію міфопоетичних образів у його творчості, їх вплив на формування індивідуально-авторського світосприйняття та творення власної моделі світу.

Список використаної літератури

1. Войтович В. Українська міфологія. – Вид. 2-ге, стереотип. – К.: Либідь, 2005. – 664 с. **2. Куліш М.** П'єси / М. Куліш. – К.: Наукова думка, 2001. – 368 с. **3. Слов'янський світ.** Ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / Упорядник Кононенко О.А. – К.: Асоціація ділового співробітництва «Український міжнародний культурний центр», 2008. – 784 с.